

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто теоретичні аспекти методичного забезпечення оцінки економічної стійкості, здійснено порівняльний аналіз різних підходів оцінки стійкості підприємства, запропоновано методика визначення рівня економічної стійкості з використанням інтегрального показника та обґрунтовано доцільність її застосування. Наведено результати практичного використання описаної методики.

Ключові слова: економічна стійкість підприємства, діагностика банкрутства, багатofакторні мультиплікативні моделі, інтегральний показник оцінки рівня економічної стійкості, моніторинг середовища функціонування.

В сучасних умовах господарювання особлива увага приділяється забезпеченню економічної стійкості підприємства як ключового елементу підтримки довгострокових конкурентних переваг та зміцнення власних позицій на ринку. Основна задача управління економічною стійкістю має зводитися не до її максимізація, а до досягнення необхідного (ефективного для існуючих умов) та достатнього (найменш затратного) рівня. Саме тому для підвищення ефективності управлінських рішень необхідно організувати систему комплексної оцінки діяльності фірми та здійснювати постійний моніторинг за динамікою її зміни.

Проблемам оцінки рівня економічної стійкості підприємства присвячені роботи таких вчених як І.Брянцева, М.Котляр, А.Романова, Н.Кульбака, Ф.Євдокимов, В.Немков, Л.Мезіна, С.Бараненко, В.Шеметов. Загалом, дослідження економічної літератури дає можливість стверджувати, що на даний момент не сформовано єдиної, загальноприйнятої методики оцінки економічної стійкості підприємства. Саме цим і зумовлено спрямованість дослідження у сфері пошуку нових підходів до визначення рівня економічної стійкості, які б максимально враховували специфіку діяльності окремого підприємства.

Метою даного дослідження є розробка методики критеріальної оцінки рівня економічної стійкості із застосуванням інтегрального показника та обґрунтування

доцільності її використання на основі проведеного порівняльного аналізу існуючих підходів до діагностики стійкості роботи підприємства.

Оцінка економічної стійкості є складовою механізму забезпечення успішного функціонування підприємства, оскільки дає можливість виявити сучасний стан та перспективи його подальшого розвитку. Економічна стійкість є комплексною характеристикою роботи підприємства в динаміці і може бути представлена як інтегральний показник, який об'єднує в собі багато одиничних елементів економічного стану фірми. Цим і обумовлюється можливість застосування для аналізу діяльності підприємства системи показників-індикаторів, розрахованих на основі даних фінансової звітності, які дають всебічну оцінку усіх сфер діяльності підприємства та попередній висновок про досягнутий рівень економічної стійкості підприємства. Перевагами цього методу є раннє виявлення ознак кризи розвитку фірми та можливість реалізації оперативних заходів для її нейтралізації. Основним недоліком цієї оціночної системи є відсутність загальної оцінки рівня економічної стійкості, оскільки він ґрунтується на розгляді критеріїв стійкого розвитку підприємства окремо один від одного і не передбачає об'єднання їх в певний узагальнюючий показник.

Комплексний підхід до оцінки стійкого розвитку підприємства зберігається при застосуванні багатофакторних моделей, в основі яких лежить визначення динаміки зміни показників діяльності підприємства за минулі періоди та складання на основі одержаних результатів прогнозів його розвитку в найближчій перспективі. Як правило, ці моделі використовуються для діагностики можливого банкрутства суб'єктів господарювання. Однак, загроза банкрутства є граничним випадком порушення стану економічної стійкості, тому обґрунтованим є їх використання для оцінки рівня стійкості промислових підприємств. Як правило, з цією метою в економічному аналізі використовують аналітичні моделі діагностики кризового стану фірми західних економістів, таких як Е. Альтмана, Р.Таффлера, М. Тішоу, Г. Спрінгейта тощо [2, с. 204].

Проте, дані методики мають ряд суттєвих недоліків, які досить ускладнюють процес їх застосування через невідповідність запропонованих принципів оцінки реальним умовам господарювання.

Вказані розбіжності можна проілюструвати на прикладі проведених розрахунків індексу кредитоспроможності ВАТ „Галія” за допомогою п’ятифакторної моделі Альтмана. На кінець 2005 р. інтегральний показник рівня загрози банкрутства становив 5,13, при чому чітко помітною є тенденція до зростання його величини в динаміці. Така ситуація свідчить про посилення позицій фабрики та низьку імовірність банкрутства в найближчому часі, тоді коли розмір непокритого збитку за 2005 рік зріс порівняно з минулим періодом на 45% і підприємство має значні проблеми зі збутом швейних виробів.

Подолати обмеження вищеописаних методик можливо лише через застосування інтегральних підходів до оцінки рівня економічної стійкості підприємства [1, с. 58; 3, с. 80; 4, с. 191]. Він дає можливість враховувати не лише фактичні значення показників діяльності підприємства, а й оцінити їх роль у забезпеченні стійкого розвитку підприємства.

Кількісну оцінку економічної стійкості промислового підприємства доцільно здійснювати за принципом середньозваженої суми обраних критеріїв за наступною формулою:

$$EC_i = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n \alpha_i (\beta_{ij} * \gamma_{ij}), \quad (1)$$

де EC_i – інтегральний показник економічної стійкості промислового підприємства;

m – кількість функціональних складових економічної стійкості;

i – номер групи показників, які характеризують окремі складові економічної стійкості;

n – кількість критеріїв оцінки економічної стійкості підприємства в i -тій групі показників;

j – одиничний показник оцінки економічної стійкості i -ої групи;

α_i – ваговий коефіцієнт, який враховує ступінь важливості i -ої складової в структурі економічної стійкості підприємства;

β_{ij} – ваговий коефіцієнт, який враховує значущість j -го показника в i -ій складовій економічної стійкості.

Необхідною умовою забезпечення об'єктивності та репрезентативності експертного оцінювання впливу окремих чинників на рівень економічної стійкості підприємства, є дотримання наступної рівності – сума значень вагових коефіцієнтів α_i та β_{ij} повинна дорівнювати одиниці:

$$\sum_{j=1}^n \alpha_i = 1, \sum_{i=1}^m \beta_{ij} = 1 \quad (2)$$

Значення вагових коефіцієнтів α і β визначають методом експертних оцінок, який базується на думках фахівців у конкретній галузі знань і передбачає оцінювання кожного показника з точки зору його вагомості у забезпеченні економічної стійкості підприємства, визначення їх рейтингової позиції у балах за певною шкалою оцінок із наступною математично-статистичною обробкою одержаних результатів, яка завершається формуванням зважених рейтингових оцінок по кожному критерию.

γ_{ij} – стандартизований одиничний показник економічної стійкості підприємства, який розраховується як відношення значення j -го показника i -ої групи із відповідними значеннями величин, які визначені як еталон:

$$\gamma_{ij} = c_{ij} / Nc_{ij}, \quad (3)$$

де c_{ij} – вихідні одиничні показники, які розраховуються згідно фактично досягнутих результатів діяльності підприємства за звітний період;

Nc_{ij} – еталонне значення показників c_{ij} , які характеризують ступінь досягнення підприємством стану економічної стійкості.

В якості еталону можуть виступати різні показники. Вибір еталону буде залежати від мети, цілей та необхідної точності проведення оцінки досягнутого підприємством рівня економічної стійкості. Найбільш доступними та простими у використанні є нормативні значення, оскільки вони носять, як правило, постійний характер або змінюються вкрай рідко. Проте, існує певна обмеженість в

застосуванні нормативних даних як основних орієнтирів успішності роботи підприємства – вони не враховують специфіки його діяльності, галузевої приналежності та динаміки зміни фінансових результатів за певний період часу. Саме тому при визначенні еталону доцільно скоригувати встановлені нормативи для підвищення результативності діагностики рівня економічної стійкості. Вихідними даними при цьому можуть виступати середньогалузеві значення оціночних коефіцієнтів, показники, розраховані за даними опублікованої фінансової звітності найбільш успішних конкурентів, та показники діяльності самого підприємства за декілька минулих звітних періодів або тих, які були для нього сприятливими з точки зору фінансових результатів.

Наведена вище формула застосовується лише для тих показників, збільшення величини яких зумовлює ріст інтегрального показника економічної стійкості підприємства. Для стандартизації показника, зв'язок якого з інтегральним має обернений характер, тобто його зростання веде до зниження рівня зведеної величини, необхідно застосувати іншу формулу:

$$\gamma_{ij} = Nc_{ij} / c_{ij} \quad (4)$$

Перевагами запропонованої методики є те, що вона, по-перше, дозволяє провести комплексну оцінку рівня економічної стійкості підприємства, охоплюючи усі найважливіші аспекти його діяльності, по-друге, є досить гнучкою, тобто характеризується здатністю враховувати при розрахунку інтегрального показника умови та особливості функціонування конкретного підприємства. По-третє, дає можливість враховувати не лише абсолютні значення показників, але й оцінити спрямованість і силу їх впливу на загальні результати діяльності фірми. Проте, при відсутності достатнього обсягу достовірної інформації посилюється вплив суб'єктивних оцінок на кінцевий результат.

Інтерпретація значень інтегрального показника, обчисленого за методом експертних оцінок, подана у таблиці 1.

**Інтерпретація інтегрального показника економічної стійкості
промислового підприємства**

№ п/п	Значення інтегрального показника економічної стійкості	Рівень економічної стійкості промислового підприємства
1	$0,9 < EC_i \leq 1$	Висока (ідеальна) економічна стійкість
2	$0,6 < EC_i \leq 0,9$	Нормальна економічна стійкість
3	$0,35 \leq EC_i \leq 0,6$	Нестійкий (передкризовий) стан підприємства
4	$EC_i < 0,35$	Кризовий стан підприємства

Слід зазначити, що подані межі значень показника економічної стійкості є досить умовними. Тому необхідно проводити постійний моніторинг значень інтегрального показника економічної стійкості підприємства, що дасть можливість сформулювати обґрунтовані висновки про динаміку зміни ринкової позиції підприємства та про втрату або зростання його стійкості.

Проведенні дослідження в галузі теоретичного та методичного обґрунтування економічної стійкості промислового підприємства [5, с. 28] дозволили нам виділити наступні функціональні складові: виробничу, фінансову, управлінську, маркетингову, інвестиційну та ділову (конкурентну), по яких і була сформована система коефіцієнтів для проведення оцінки рівня економічної стійкості із застосуванням інтегрального показника.

Практичне застосування вищеприписаної методики на прикладі швейної фабрики ВАТ „Галія” дало наступні результати (розрахунки оціночних показників здійснено за даними річної фінансової звітності підприємства „Баланс” та „Звіт про фінансові результати” за 2005 р.): на початок звітного року $EC_i^{поч} = 0,56$, на кінець – $EC_i^{кін} = 0,48$. Згідно градації рівня економічної стійкості, поданої у таблиці 1, значення інтегрального показника попадають в інтервал, який характеризує нестійкий (передкризовий) стан досліджуваного підприємства.

Така ситуація є результатом наростання кризових явищ у сфері збуту готової продукції. Скорочення обсягів реалізації швейних виробів зумовлене високою конкуренцією на внутрішньому ринку швейної продукції, негативними змінами в

структурі портфеля замовлень (зменшення кількості та обсягів підписаних контрактів) та збитковістю іноземних контрактів внаслідок чого виробництво одягу стає нерентабельним. Оскільки ВАТ „Галія” працює за давальницькими схемами з іноземними фірмами, то ці обставини є визначальними у порушенні економічної стійкості підприємства та послаблення ринкових позицій.

Проте, ВАТ „Галія” володіє значними потенційними можливостями, використання яких дозволить покращити фінансовий стан та підвищити рівень економічної стійкості. До позитивних тенденцій розвитку підприємства можна віднести поступове зростання власного оборотного капіталу. Якщо у 2004 р. обсяг оборотного капіталу порівняно з попереднім роком скоротився на 21,4%, то вже протягом 2005 р. його величина зросла на 115 тис.грн. або на 16,48%. Це свідчить про те, що підприємство здатне не лише сплачувати власні поточні борги, але й володіє фінансовими ресурсами для розширення виробництва та інвестування.

Отже, проведений порівняльний аналіз методик оцінки економічної стійкості підприємства показав, що найбільш результативним та об'єктивним є інтегральний підхід, який дає можливість одержати аналітично перевірену інформацію про динаміку розгортання бізнесу, виявити проблемні зони функціонування підприємства та наявні невикористанні резерви для забезпечення його подальшого розвитку.

Література

1. Ареф'єва О.В., Городянська Д.М. Методичний підхід до оцінки та механізм моніторингу економічної стійкості підприємства // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2006. - №6 (61). – С. 57-61.
2. Бараненко С.П., Шеметов В.В. *Стратегическая устойчивость предприятия*. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. – 493 с.
3. Брянцева И.В. Система критериальной оценки экономической устойчивости предприятия // *Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов*. – 2004. – №2. – С. 79-90.
4. Маляр Ю.М., Рубан Т.Є. Удосконалення оцінки фінансового стану підприємства на основі використання інтегрального показника // *Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая*. – Донецк, 2004. – Выпуск 82. – С. 195-200.
5. Попович Л.Р., Гринчуцький В.І. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення економічної стійкості підприємства // *Наука молода. Збірник наукових праць молодих вчених ТДЕУ*. – 2006. – Выпуск 5. – С. 27-31.